

Iedereen taalcompetent in de 21^e eeuw?

Drie uitdagingen voor het primair onderwijs

In dit artikel formuleert de auteur drie uitdagingen voor het taalonderwijs in de 21^e eeuw: (1) Actualiseer het curriculum en baseer doelen en inhouden op wat kinderen in de 21^e eeuw met taal moeten kunnen doen, (2) Baseer de didactiek op wat wetenschappers in de 21^e eeuw weten over krachtig taalonderwijs, (3) Werk niet alleen aan taal.

Kris Van den Branden is hoogleraar taalkunde aan de Universiteit van Leuven, lerarenopleider voor het talenonderwijs en academisch promotor van het Centrum voor Taal en Onderwijs.

Uitdaging 1: Actualiseer het curriculum

De wereld is tijdens de afgelopen 25 jaar drastisch veranderd. De technologische revolutie heeft de manier waarop mensen communiceren en met informatie omgaan grondig gewijzigd. Als gevolg van de globalisering worden mensen steeds meer met meertaligheid en diversiteit geconfronteerd. Bijgevolg is wat leerlingen in de 21^e eeuw met taal moeten kunnen doen, niet meer hetzelfde als in de 20^e eeuw. De eindtermen, het

curriculum, de methodes: ze zijn inhoudelijk aan een stevige update toe.

In de visietekst *Iedereen Taalcompetent* van de Nederlandse Taalunie (2018) worden vier inhoudelijke clusters voor een 21^e-eeuws curriculum naar voor geschoven:

- (1) *Taal en informatie*: Jonge mensen moeten vanaf het primair onderwijs leren omgaan met een overvloed aan talige informatie. Ze moeten betrouwbare informatie van onbetrouwbare informatie kunnen onderscheiden, feit van fictie, ongezouten mening van objectieve informatie. Ze moeten zelf ook op een heldere, goed samenhangende wijze informatie kunnen overbrengen, en dat zowel schriftelijk als mondeling.
- (2) *Taal en communicatie*: Jonge mensen moeten vanaf het primair onderwijs leren doelgericht te communiceren in een grote verscheidenheid aan situaties en met verschillende gesprekspartners. Ze moeten daarbij het meest gepaste register kunnen gebruiken en moderne media kunnen hanteren en onderscheiden: bijvoorbeeld, geen sms-spelling gebruiken in een brief aan de burgemeester. Ze moeten hun taalrepertoire uitbreiden, onder andere met de standaardtaal en met het vermogen om taal te gebruiken om over abstracte, wetenschappelijke inhouden te communiceren.
- (3) *Taal en identiteit*: Kinderen moeten taal leren gebruiken om zichzelf met hun meningen, hun ervaringen, hun ideeën, hun kennis te uiten.

Ze moeten taal leren gebruiken om zichzelf te ontdekken en waar nodig, zich sociaal weerbaar op te stellen. Ze moeten dat leren doen op een beschaafde, respectvolle manier, dus zonder de identiteiten van anderen schade te berokkenen. Ze moeten ook een positieve grondhouding ontwikkelen rond hun eigen taalcompetentie, die zelfvertrouwen, een fascinatie voor taal, en een openheid voor andere talen insluit.

- (4) *Taal en cultuur*: Leerlingen moeten via taal kennismaken met de grote variatie aan cultuuruitingen die talig van aard zijn: verhalen, strips, prentenboeken, kinderboeken.... Ze moeten via hun omgang met cultuur lees-, luister- en kijkplezier ontwikkelen, en tegelijkertijd bouwen aan de uitbreiding van hun woordenschat, taalvaardigheid, identiteit, sociale relaties, kennis van de wereld en interculturele competenties.

Merk op dat in *Iedereen Taalcompetent* het curriculum van het taalonderwijs niet op de traditionele manier wordt opgesplitst in luisteren, lezen, schrijven, spreken en taalbeschouwing. Dat is een bewuste keuze, omdat in veel authentieke situaties die verschillende vaardigheden en de reflectie op taal geïntegreerd worden ingezet: een kind luistert naar een aankondiging van een hip muziektreden en vertelt het meteen door aan haar beste vriendin! Merk ook op dat het in de visietekst gaat over taalcompetenties: kennis over taal, vaardigheden in taal, en attitudes rond taal

zoals leesplezier, spreekdurf, vertrouwen in eigen taalvaardigheid worden met elkaar verbonden en komen samen in authentieke taaltaken.

Uitdaging 2: Actualiseer de taaldidactiek!

In een reviewstudie brachten Vanbuel, Boderé en Van den Branden (2017) op basis van het beschikbare wetenschappelijk onderzoek een aantal cruciale ingrediënten van een krachtige, effectieve taaldidactiek samen:

- een gevarieerd aanbod van betekenisvolle, uitdagende, doelgerichte en motiverende taaltaken
- Leerlingen moeten door het curriculum heen aangezet worden om betekenisvolle, interessante taaltaken uit te voeren die enerzijds aansluiten bij hun voorkennis, maar hen anderzijds kansen bieden om hun taalgrenzen te verleggen. Het uitvoeren van de taken leidt

bij voorkeur naar een relevant en motiverend doel, zoals bijvoorbeeld het formuleren van concrete voorstellen om in de school energie te besparen. Doelgericht werken verhoogt de kans

Sluit aan bij de voorkennis van leerlingen, maar daag hen uit hun taalgrenzen te verleggen!

op de ontwikkeling van strategisch taalgebruik. Bijvoorbeeld, als leerlingen leestaken uitvoeren met een concreet en motiverend leesdoel voor ogen, dan stijgt de kans dat ze

de informatie in de tekst echt willen begrijpen en dat ze hun leesstrategieën leren aanpassen aan de tekst die ze voor zich hebben.

- *interactie, feedback, instructie en betekenisonderhandeling over de taalkaak*

De uitvoering van taalkaak gaat bij voorkeur vergezeld van intensieve interactie met andere leerlingen en de leraar. Zo kan de leraar modellen van goede taakuitvoering presenteren, of de leerlingen kunnen elkaar feedback geven (bv. op de eerste draft van een schrijfpodracht), of

samen onderhandelen over de betekenis van moeilijke passages in een tekst...

- *de expliciete instructie van lees- en luisterstrategieën*

Bij lezen en luisteren gaat het om strategieën als voorkennis rond het onderwerp van de tekst oproepen, voorspellen wat er in de tekst zal staan, tussentijds samenvatten, of het ontfaan van de betekenis van moeilijke woorden uit de context. Bij schrijven en spreken kan het bijvoorbeeld ook gaan om plannen of reviseren. De expliciete instructie van strategieën heeft het meest effect als ze niet geïsoleerd wordt aangeboden, maar ingebed wordt in de uitvoering van betekenisvolle taalkaak;

- *vormen van expliciet woordenschatonderwijs*

Opnieuw is het effect het grootst als geïsoleerde woordenschatoefeningen vergezeld gaan van taken waarbij de leerlingen de woorden in betekenisvolle contexten moeten interpreteren of zelf productief gebruiken.

- *een procesgerichte aanpak van schrijftaken*
Specifiek voor schrijven geldt dat leerlingen niet automatisch betere schrijvers worden door alleen maar (veel) te schrijven. Ze moeten in hun schrijfproces, zowel voor, tijdens en na, begeleid worden en feedback krijgen op eerste versies. Leerlingen zijn sterk gebaat bij het analyseren van succescriteria voor goede schrijftaken en het bekijken van modelteksten.
- *leesbevordering*
Leerlingen moeten niet alleen goed leren lezen, maar ook graag! Wie veel leest, ook buiten de schooluren, leest beter, en presteert beter voor vele andere schoolvakken (omdat daar ook veel gelezen moet worden). Scholen moeten bewust investeren in leesbevordering.

Uitdaging 3: Werk niet alleen aan taal!

Deze derde uitdaging kan op verschillende manieren begrepen worden, en dat is ook de bedoeling.

a. Breder Kijken

Ten eerste betekent het dat leerlingen en leraren zich niet mogen blindstaren op taal. Als taalonderwijs over meer gaat dan taal, dan wordt het vaak boeiender, eigentijdser en relevanter voor leerlingen. Boeiende teksten gaan vaak over het echte leven, zoals over klimaatpijbelars, boeiende uitvindingen of een kind in een prentenboek dat een huisdier wil, en even vaak gaan ze over fascinerende fantasiewerelden. Boeiende taalkaak slaan bruggen naar andere leerdomeinen (bijvoorbeeld, we schrijven een email aan de gemeenteraad over de verkeersveiligheid rond onze school). In de 21^e eeuw heeft het meer dan ooit zin om het taalonderwijs te "globaliseren" (Van den Branden, 2015): de grenzen tussen de vakken, en de grens tussen school en buitenwereld, gaan open.

b. Samenwerken binnen en buiten de school

Dat impliceert dat leraren niet alleen aan hun taallessen werken, maar dat ze vaak samenwerken en communiceren met andere leraren (van andere leergebieden), met mensen buiten de school, met ouders, zelfs met kinderen en leraren van andere scholen (bv. in *etwinning* en *penpal*-projecten). Leraren kunnen ook schoolprojecten of activiteiten opzetten waarbij de leerlingen communiceren of samenwerken met jongere of oudere leerlingen van dezelfde school: zo kan het immense sociale kapitaal van een school worden uitgebuit. Is er dan nog een apart vak taal nodig? Ja, want daarin kan er ingezoomd worden op

Zorg voor rijke interactie en bied strategieën aan binnen betekenisvolle taalkaak.

specifieke lees-, luister-, schrijf- of spreekstrategieën, op bepaalde woordenschat, of op taalnormen. Idealiter wordt er daarna weer uitgezoomd en krijgt de leerling kansen om de opgedane taalcompetenties toe te passen in andere leergebieden. Bijvoorbeeld, een tijdens de taalles geleerde schrijfstrategie toepassen bij het schrijven van instructies voor het maken van een handpop...

c. *Samen beter worden in taalonderwijs*

Ten derde betekent deze uitdaging dat leraren niet op hun eentje een betere taaldocent worden. Uit recent onderzoek (Schleicher, 2018) blijkt dat de professionalisering van leraren het sterkst wordt bevorderd door (a) teamteaching met collega's; (b) klasobservaties waarbij de leraar ofwel bij een collega gaat kijken of een collega op bezoek krijgt, en er daarna een reflectiegesprek wordt opgezet; (c) gezamenlijke klasoverstijgende projecten die collega's samen uitwerken; (d) uitwisselingen met leraren en teams van andere scholen. Beter taalonderwijs is een kwestie van teamwerk: het is een kwestie

van samen over taalonderwijs (en concrete activiteiten) nadenken, ze samen uitvoeren, ze samen evalueren, en ze vervolgens samen bijsturen. Het gaat om het delen van succesverhalen, en het samen uitbouwen van een coherent, structureel taalbeleid op school.

Zicht op de toekomst

Het taalonderwijs dat ik hierboven schetste is geen utopie bedacht door een stel wereldvreemde academici in hun ivoren toren. Het is verheugend vast te stellen dat zowel in Vlaanderen als in Nederland heel wat schoolteams en individu-

ele leraren timmeren aan de vernieuwing van hun taalonderwijs. Evenzeer is het bemoedigend dat in Nederland leraren die geboeid zijn door taal en onderwijs meewerken aan het leergebied Nederlands binnen Curriculum.nu. Uiteindelijk zal het taalonderwijs slechts vernieuwen én

versterken als de beoogde innovaties gedragen

Beter taalonderwijs is een kwestie van teamwerk om samen tot een coherent taalbeleid komen.

FOTO: WILBERT VAN WOENSEL

+ Wat betekent deze visie voor ouders?

De wereld verandert razendsnel. Wat je als ouder gewend was toen je zelf nog leerling was, is in allerlei opzichten niet meer vanzelfsprekend voor kinderen die nu op een basisschool zitten. Daar dragen sociale en andere digitale media sterk aan bij. Wat kinderen vandaag met taal moeten kunnen en leren doen is niet meer hetzelfde als dertig jaar geleden, maar de rol die ouders in die taalontwikkeling kunnen spelen is nog even cruciaal.

De vier clusters in dit artikel (taal en identiteit, taal en informatie, taal en communicatie en taal en cultuur) kunnen ouders daarbij richting geven. Voor *taal en cultuur*, bijvoorbeeld, spelen ouders nog altijd een essentiële rol in het bevorderen van leesplezier, onder andere door veel voor te lezen, te praten over boekjes, met het kind naar de bieb te gaan. Voor *taal en identiteit* blijven ouders de allereerste gesprekspartners: ondersteun je kinderen om hun gevoelens te leren uiten, hun meningen, hun ideeën, ervaringen, en toon hen door je eigen open communicatiestijl hoe dat kan. Leer hen ook dat je van kindsbeen af veel problemen kunt oplossen door erover te praten. En dat sluit naadloos aan bij *taal en communicatie*. In een tijd dat toetsen

heel belangrijk worden gevonden, is het goed om te beseffen dat er voor de mondelinge taalvaardigheid (gelukkig...) geen toetsen zijn, maar dat daardoor dit aspect van taalontwikkeling veel minder aandacht krijgt en minder lijkt te worden gewaardeerd. Mondelinge

+ *Neem je kinderen serieus als taalgebruiker en sta zelf model voor zorgvuldig en gevarieerd taalgebruik.*

taalvaardigheid betekent: de juiste woorden kunnen gebruiken, nuances kunnen aanbrengen, je taal afstemmen op met wie je in gesprek bent, betekenissen en bedoelingen in de taal van anderen herkennen, kunnen en durven reageren op wat een anders zegt, zelfvertrouwen ontwikkelen en vasthouden waardoor je je niet met een kluitje in het riet laat sturen, opkomen voor je belangen, maar ook ondersteuning bieden aan anderen, het zijn allemaal

kwaliteiten en effecten van mondeling taalgebruik. Als ouder is het daarom van belang goed na te gaan hoe op school hieraan aandacht wordt besteed en zelf buiten schooltijd praten en laten praten heel veel aandacht te blijven geven. Niet door je kinderen voortdurend te verbeteren, maar door hen als taalgebruiker serieus te nemen en zelf model te staan voor zorgvuldig en gevarieerd taalgebruik.

Taal en informatie ten slotte schrikt veel ouders af. Door de moderne technologie zitten kinderen steeds vroeger en meer voor een scherm gekluisterd. Maar net dat kan een aanleiding voor boeiende gesprekken zijn. Als je kind met de iPad of een game bezig is, kan je daar ook samen over praten, of zelfs samen spelen, en in dat spel rijk taalaanbod en rijke kansen tot taalproductie aan het kind aanbieden. Een digitale bron, als een luisterboek of een boekanimatie kan wel zenden, maar niet reageren op wat een kind zegt. Dit kun je als ouder wel. En als ouder kan je je kind al van in het primair onderwijs bewust maken van het feit dat niet alle informatie even betrouwbaar is, en dat er op sociale media vaak zomaar ongezoeten, ongegronde meningen worden gegooid zonder dat er verder over is nagedacht.

worden door de mensen die aan de basis het taalonderwijs vormgeven in hun dagelijkse interacties met kinderen.

De drie uitdagingen hebben één cruciaal element gemeenschappelijk: ze draaien alle drie om verbindingen. Net zoals het 21e-eeuwse internet draait om verbindingen, zo draait de 21e-eeuwse school rond verbindingen. In het taalonderwijs van de toekomst wordt gezocht naar verbindingen tussen wat de leerlingen in de klas met taal doen en wat ze buiten, en na, de school met taal moeten (kunnen) doen. Daardoor ontstaan haast spontaan verbindingen tussen de reflectie op taal en communicatief taalgebruik, en tussen taaltaken en inhouden die breder gaan dan taal: gezondheid, duurzaam ontwikkelen, technologie, migratie... En precies daardoor wordt het taalonderwijs zinvoller, betekenisvoller, relevanter én boeiender. In het 21e-eeuwse taalonderwijs ontstaan ook verbindingen tussen mensen: tussen leerlingen die met elkaar in interactie gaan, tussen leerlingen en leraren, tussen leraren van verschillende klasgroepen en leeftijden, tussen

binnenschoolse en buitenschoolse gesprekspartners, tussen schoolteams en ouders. En daardoor ontstaan, vaak spontaan, ook meer verbindingen tussen verschillende leden van een schoolteam die samen een taalbeleid op maat van de school uitwerken. ☘

+ Bronnen

- Schleicher, A. (2018). *World Class. How to build a 21st century school system*. Parijs: OECD Publishing.
- Van den Branden, K. (2015). *Onderwijs voor de 21ste eeuw. Een boek voor leerkrachten en ouders*. Leuven: ACCO.
- Vanbuel, M., Boderé, A., & Van den Branden, K. (2017). *Helpen taalbeleid en taalscreening taalgrenzen verleggen? Een reviewstudie naar effectieve taalstimuleringsmaatregelen*. Leuven: Steunpunt SONO.
- Vanhooren, S., Pereira, C., & Bolhuis, M. (2017). *Iedereen taalcompetent! Visie op de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.